

О.Є. Користін,
доктор юридичних наук, професор
Н.П. Свиридюк,
доктор юридичних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття присвячена аналізу проблем оцінювання ризиків організованої злочинності як визначального та важливого організаційного інструменту політики та управління. Зазначено, що більшість управлінських рішень приймаються в умовах ризику, що обумовлено рядом факторів, на яких акцентовано увагу. Оцінюючи корисність розвитку оцінювання ризиків організованої злочинності, автори виділяють певні їх суміжні причини. Зауважено, що при реалізації системи оцінювання ризиків організованої злочинності первинне значення має визначення суб'єкта розроблення СОРОЗ та проведення оцінювання.

Ключові слова: ризики, оцінювання ризиків, злочинність, організована злочинність, оцінювання ризиків організованої злочинності, система оцінювання ризиків організованої злочинності, злочинна діяльність, загроза.

Статья посвящена анализу проблем оценки рисков организованной преступности как определяющего и важного организационного инструмента политики и управления. Отмечено, что большинство управленческих решений принимаются в условиях риска, что обусловлено рядом факторов, на которых акцентируется внимание. Оценивая полезность развития оценки рисков организованной преступности, авторы выделяют определенные их смежные причины. Замечено, что при реализации системы оценки рисков организованной преступности первостепенное значение имеет определение субъекта разработки системы оценки рисков организованной преступности и проведения оценки.

Ключевые слова: риски, оценка рисков, преступность, организованная преступность, оценки рисков организованной преступности, система оценки рисков организованной преступности, преступная деятельность, угроза.

Paper analyzes the problems of organized crime risk assessment as an important and defining organizational policy instrument and control. It is noted that most management decisions are made in terms of risk, due to several factors, on which an attention is accented. Estimating the usefulness of the development of an assessment of risks of organized crime, authors allocate their certain adjacent reasons.

It is noted that the implementation of the system of risk assessment of organized crime primary importance is the definition of the subject risk estimation system of an organized crime development and its evaluation.

Keywords: risks, risk assessment, crime, organized crime, organized crime risk assessment, system of an estimation of organized crime risks, criminal activity, threat.

Протидія злочинності завжди займає провідне місце у діяльності правоохоронних органів. Проте важливим щодо адекватності такої діяльності є достатньо об'єктивне розуміння детермінації злочинності, особливо в організованих формах прояву.

Окремим науковим та прикладним проблемам злочинності в економіці України як незалежної держави останнім часом приділяється значна увага. Вони розглядаються в дисертаційних дослідженнях, монографіях, відповідних розділах підручників і навчальних посібників, наукових статтях. У різні роки вони ставали предметом монографічних і дисертаційних досліджень багатьох відомих учених.

Питання, пов'язані з розробкою проблем запобігання злочинності, досліджувались у працях таких учених: О.М. Бандурки, В.О. Глушкова, В.В. Голіни, В.К. Грищука, Н.О. Гуторової, Л.М. Давиденка, О.М. Джужи, А.Е. Жалинського, А.П. Закалюка, В.М. Куца, О.М. Литвака, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, М.І. Панова, В.І. Шакуна та інших фахівців. У численних працях з кримінального права та кримінології розглядалися загальні питання теорії попередження злочинності, запобігання окремим її видам. Водночас, у сучасних умовах діяльність з попередження злочинів вимагає принципово нових підходів, спрямованих на забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави.

Нині в умовах ринкових відносин проблема оцінювання та обліку економічного ризику набуває самостійного теоретичного й прикладного значення як важлива складова частина теорії та практики управління.

Більшість управлінських рішень приймаються в умовах ризику, що обумовлено рядом факторів – відсутністю повної інформації, наявністю протидіючих тенденцій, елементами випадковості, мінливістю цілей тощо. У цих умовах виникає неясність і невпевненість в отриманні очікуваного кінцевого результату, підвищується ймовірність виникнення додаткових витрат і втрат. Тому в економічній теорії все частіше використовуються такі системні характеристики економічних рішень, як маневреність, гнучкість, стійкість, адаптивність, надійність, які тісно пов'язані з категорією економічного ризику.

Як показує досвід розвитку суспільного виробництва, ризик є характерним феноменом ринкової економіки і належить до фундаментальних понять економічної теорії та менеджменту. Тому однією з основних ліній розвитку економічної теорії у другій половині ХХ сторіччя стало вивчення ризику, побудова і вдосконалення адекватного інструментарію його аналізу, моделювання, прогнозування, а також врахування під час прийняття управлінських рішень.

Цілком очевидно, що зростаюча роль і значення ризику в сучасному суспільстві вимагають глибоких і всебічних досліджень у цій сфері. Навіть в умовах великої кількості наукових робіт, присвячених сутності та понятійному апарату ризику, методам його аналізу, в цей час, на жаль, доводиться констатувати поки ще недостатню наукову та методичну опрацьованість значного спектру проблем ризиків. Виконані в цій галузі дослідження і розробки не дають відповіді на багато назрілих теоретико-методологічних та практичних питань і не завжди можуть слугувати ефективним інструментом при вирішенні питань оцінювання ризику і розроблення шляхів попередження або зниження негативних наслідків його настання [1].

Новими характеристиками потенційних небезпек, які виникають у суспільстві ризиків, є те, що вони несуть загрозу для життя людства в цілому. При цьому відмінною рисою цих небезпек є відсутність кордонів та неможливість визначити винуватця ситуації, а відтак наслідки цих ризиків і загроз неможливо однозначно передбачити, обрахувати, компенсувати як стосовно людини, так і стосовно довкілля.

Специфічною небезпекою, що є предметом нашого аналізу, є організована злочинність. На сучасному етапі необхідним є запровадження ризик-аналізу щодо організованої злочинності як найбільш небезпечної форми злочинної діяльності.

Організована злочинність є суттєвою проблемою для всіх країн. Це не тільки проблема в національній правоохоронній діяльності, яка підриває державну безпеку, але також має потенціал для впливу на інші важливі галузі безпеки людини, будь-то соціальна, політична, економічна чи екологічна сфера [8]. Це загрожує безпеці, стабільності та розвитку на рівні особистості, місцевих громад та на національному (і, звичайно, на транснаціональному) рівні.

Багато аспектів організованої злочинності є глобальними й охоплюють, наприклад, наркотики і торгівлю людьми, шахрайство і відмивання грошей. Але ця діяльність має також істотний вплив на окремі країни, а також місцеві громади, де з'являються жертви і злочинці, де “товари” виробляються, підлягають транзиту, приймаються, продаються або використовуються.

Складність організованої злочинності також зростає і змінюється разом з новими можливостями її поширення, чому часто сприяють процеси вдосконалення в суспільстві (наприклад, глобалізація та нові досягнення у сфері технологій). Використовуються нові маршрути, регулярно визначаються і реалізуються нові методи роботи. Злочинна діяльність є більш гнучкою і динамічною, загальною тенденцією є постійне вдосконалення організованої злочинності. Завдяки прихованій природі більшості заходів організована злочинність стає складнішою, а протиправна діяльність – менш вразливою.

Ураховуючи масштаби і наслідки організованої злочинності, а також необхідність її виявлення та реалізації ефективних стратегій щодо зведення до мінімуму такої злочинної діяльності, необхідною стає національна відповідь. Це основне завдання для всіх країн. У певних слабких юрисдикціях можливою є нестача інформації; в інших, що досить поширено, є надлишок інформації, але вона дезорганізована та недоступна, або не “пов'язана”, з окремими особами, відомствами та установами, які за об'єктивних причин не мають можливості обмінюватися нею, умовно – ситуація “ми знаємо, що ми знаємо, а що ми не знаємо?”. Більшість країн, як правило, має кілька агентств, які відповідають за запобігання та розслідування різних аспектів організованої злочинності. Організація цих заходів задля уникнення дублювання та забезпечення максимальної координації, впливу і заощадження коштів може бути проблемною.

Реалізація процесу національного оцінювання ризиків організованої злочинності забезпечить краще та більш глибоке розуміння пов'язаних із цим проблем і методів роботи, що використовуються злочинцями у певний період часу. Важливо розуміти загальну картину загроз і шкоди, пов'язаних із організованою злочинністю, її вплив (на міжнародному, національному та місцевому рівні) і те, як вона змінюється та розвивається. Не менш важливим є те, що визначення пріоритетних напрямів правоохоронної діяльності буде адекватною відповіддю організованої злочинності. Це також дозволить розробити та реалізувати більш ефективні та скоординовані стратегії, які будуть результативніше запобігати і забезпечувати розслідування стосовно організованої злочинної діяльності. Це дозволить державі та її правоохоронним органам зайняти найвищу сходинку щодо вирішення проблеми організованої злочинності, з більшою ймовірністю забезпечити відповідний рівень безпеки в суспільстві та підвищити суспільну довіру.

Загалом, оцінюючи корисність розвитку процесу оцінювання ризиків організованої злочинності, доречним є виділення певних суміжних причин, серед яких:

можливість більш ефективного захисту держави та її громадян від наслідків організованої злочинності;

інституціоналізація процедур, за допомогою яких інформація щодо організованої злочинності може бути більш систематично зібрана, оцінена та опублікована;

важливість цього процесу як організаційного інструмента політики й управління щодо визначення пріоритетів та прийняття рішень розподілу ресурсів;
визначення більш ефективних напрямів діяльності щодо запобігання та притягнення до відповідальності;

відмінний інструмент моніторингу;

забезпечує фундамент, на підставі якого можуть бути побудовані інші інформаційні та розвідувальні інструменти;

важливий внесок у досягнення більш високого ступеня прозорості та забезпечення форуму щодо дискусії залучення зацікавлених сторін (бізнес-групи, лідерів громад та інших) у процесі ефективного протистояння організованій злочинності;

забезпечення механізму сприяння співпраці та взаємодії зацікавлених організацій державного та приватного секторів.

Таким чином, реалізація національного процесу оцінювання ризиків організованої злочинності покращує обізнаність, допомагає приймати ефективні рішення, покращує використання обмежених державних ресурсів тощо. Проведення національного оцінювання ризиків організованої злочинності є процесом, що допомагає прийняти рішення. Це описування загроз та оцінювання відповідних ризиків, що на сьогодні виникають у країні та постануть у майбутньому, пов'язаних з організованою злочинністю, виявлення прогалин у чинній системі протидії та визначення відповідних заходів щодо їх уникнення, а також розроблення управлінських рекомендацій щодо виявлених загроз [2; 3; 6; 7].

Крім того, оцінювання ризиків організованої злочинності забезпечує краще розуміння організованої злочинності у країні, її специфіки та можливого поширення в майбутньому. Це включає в себе розуміння впливу в межах держави організованої злочинності, яка походить або ініціюється з інших держав, як зовнішньої загрози. Охоплюється весь спектр організованої злочинної діяльності, а не тільки особливий окремий її вид. Мова йде про різні кримінальні ринки й сектори прояву організованої злочинності, а також про членство та структуру злочинних груп, які беруть участь у такій діяльності; про використання та інтерпретацію кількісних і якісних даних задля опису організованої злочинної діяльності, а також для виявлення загроз для країни, оцінювання ступеня ризику, який вони представляють, і рівень шкоди, яку вони викликають як зараз, так і, можливо, в майбутньому. Це “велика картина” і далекоглядна система. Звичайно, вона базується на інформації, яка зазначена в операційних звітах, але, як правило, не містить деталей щодо окремих підозрюваних. Зазвичай це стратегічний продукт, а не тактичний.

Первинне значення при реалізації системи оцінювання ризиків організованої злочинності (далі – СОРОЗ) має визначення суб'єкта розроблення СОРОЗ та проведення оцінювання. Існує безліч форм її реалізації. У деяких країнах це може бути особливе агентство з такими повноваженнями (для збору та аналізу оперативної інформації) або агентство, яке може бути нормативно ідентифіковано і правовий статус якого зобов'язує до проведення цієї роботи з урахуванням його ролі у запобіганні або розслідуванні організованої злочинності. Серед пропозицій може бути також залучення зовнішнього агентства (окрім традиційних правоохоронних органів) для проведення цієї роботи, наприклад, в якості незалежної агенції або навчального закладу, але по суті це питання національного вибору.

Є й інші ключові елементи з реалізації СОРОЗ, зокрема необхідні ресурси. В ідеалі проблемою має займатися невелика команда, яка складатиметься з керівника та двох або трьох аналітиків чи дослідників. Ця група повинна мати легкий доступ до інформації та працювати в тісній співпраці з правоохоронними

органами. Члени команди – переважно навчені кримінальні аналітики, але якщо ні, то вони повинні бути особистостями, які є об'єктивними, з творчим розумом та критичним мисленням.

Потенційною необхідністю є потреба навчання і не лише менеджерів та аналітиків робочої групи. Одна із частин відповідного звіту щодо оцінювання ризиків та управління ними потребує висвітлення відповідної навчальної програми для фахівців правоохоронної системи із зазначенням прогалів у чинній системі професійної підготовки. Такого роду навчання показує як побудувати СОРОЗ, а також чому це корисний інструмент і як політики, керівники та менеджери можуть отримати максимальну віддачу від національної СОРОЗ.

Основна причина для проведення національного оцінювання ризиків організованої злочинності полягає в тому, щоб забезпечити цінну, своєчасну і точну інформацію для політиків і керівників правоохоронних органів про характер і масштаби проблеми і те, яким чином необхідно діяти, щоб приймати більш обґрунтовані рішення та ефективно протидіяти проблемі організованої злочинності. Це включає в себе прийняття рішень щодо пріоритетів діяльності, визначення профілактичних заходів та слідчих можливостей, а також розподілу ресурсів.

У деяких країнах національне оцінювання ризиків організованої злочинності використовується урядом як початковий організаційний блок для ідентифікації цілей і розподілу ресурсів на національному рівні. Це є важливим елементом для усвідомлення проблеми в правоохоронних органах, а також значення національного оцінювання ризиків організованої злочинності.

Крім того, національна СОРОЗ є надзвичайно цінним інструментом для керівників і працівників правоохоронних органів (та інших організацій державного і приватного сектора), оскільки надає інформацію щодо останніх тенденцій та напрямів поширення організованої злочинності. Це також допомагає у виборі пріоритетів і визначає більш ефективні заходи для впровадження дієвих механізмів щодо боротьби з організованою злочинністю. У деяких країнах це сприяло розвитку так званої “поліції з розвідувальної інформації”, де визнані важливість і значення своєчасної та точної інформації її аналітичної обробки щодо ефективного вирішення проблеми організованої злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протидія відмиванню коштів : ризик орієнтований підхід / [Користін О.Є., Корженівський Я.В.] ; навч. посіб. за заг. ред. О. Є. Користіна. – К. : КНТ, 2013. – 172 с.
2. Central Intelligence Agency, USA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.page2007.com/dni_2008.pdf ()
3. Europol [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.europol.europa.eu/index.asp?page=publications&language=
4. Law Enforcement Intelligence Unit and International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts // “Intelligence 2000 Revising the Basic Elements”. – 2000.
5. National Policing Improvement Agency. Practice Advice on Analysis. – 2008.
6. Royal Canadian Mounted Police, Canada [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rcmp-grc.gc.ca/es-ae/2007/enviro-scan-analyse-2007-eng.pdf.
7. Serious Organized Crime Agency, UK [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.soca.gov.uk/assessPublications/UKTA0809.html.
8. The evolving challenge of transnational organized crime // Trends in Crime and Justice, 2005 (UNODC/UNICRI). – P. 25–54.
9. *Tusikov Natasha, Fahlman Robert C. Threat and Risk Assessments : A Common Framework / Tusikov Natasha, Fahlman Robert C. // Ratcliffe Jerry H (red) Strategic Thinking in Criminal Intelligence. – 2-nd edition. – 2009.*
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.npia.police.uk/.

Отримано 01.11.2016